

(Διακοπή. Ἡ μισερὴ κρατεῖ τὰ βλέφαρα κλειστά καὶ ἀκουμπᾷ τὴν κεφαλὴν στὸ τῆξι, ὅπου καθρεφτίζεται τὸ τρεμούλιασμα τῆς θάλασσας).

— Τὰ εἶδες νὰ τὰ παίρνουν καὶ νὰ φεύγουν; Τί ἄσπρα ποῦ εἶτανε! Τέχουνε βουτημένα σὲ δυ νατὸ μπάλσαμο. Ἀμὲ τὰ δαχτυλίδια; Μαζὶ μ' ὅλα τὰ δαχτυλίδια; Εἶχες ἓνα μὲ μιὰ πέτρα πράσινη, κ' ἓνα μὲ τρία μαργαριτάρια, κ' ἓνα πλεχτὸ μὲ μάλαμα καὶ σίδερο, κ' ἓνα ἴσιο, ἓνα γυράκι γυαλιστερό, κὶ αὐτὸ μονάχο εἶτανε στὸ παραδαχτυλάκι.

(Διακοπή. Μιὰ ἐκφραση ἀπερίγραπτη φανερώνεται στὸ πρόσωπο τῆς μισερῆς, ἐνῶ ἐγκαταλείπει τὰ μπράτσα τῆς πλάϊ στὰ πλευρά της, χαμηλώνοντας τὸ σωματόματό της).

— Τί συλλογιέσαι; Τὰ ὀνειρεύεσαι; Ἄν σοῦ ξαναβρίζανε ζεστά....

(Ἡ μισερὴ ἀνοίγει τὰ μάτια καὶ ἀνασκιρτᾷ, σὰν τὸν ἄνθρωπο ποὺ ξυπνᾷ ξαφνικά. Τὰ μπράτσα τῆς ἀναταράσσονται).

Τί ἔχεις;

ΣΥΛΒΙΑ. — Παράξενο εἶναι: ἀληθινὰ κάποιες φορὲς μοῦ φαίνεται πὼς τῶχο πάλι, μοῦ φαίνεται πὼς νοιώθω τὸ αἶμα νὰ κατεβαίνει στὰ δάχτυλα ὡς τὴν ἄκρη. Τὴν ὥρα ποὺ μιλοῦσες, τὰ εἶχα.... εἶτανε πιὸ ὁμορφα, Σειρηνούλα.

Η ΣΕΙΡΗΝΟΥΛΑ. — Πιὸ ὁμορφα;

ΣΥΛΒΙΑ. — Ἐσὺ θὰ μὲ παρηγορήσεις, Σειρηνούλα. Δὲν μπορῶ νὰ πιάσω τὸ ἄστρο σου, μὰ μπορῶ καὶ βλέπω τὰ μάτια σου κὶ ἀκούω τὴ φωνή σου. Μείνε κοντὰ μου, τώρα ποὺ σὲ ξαναβρῆκα. Κ' ἐγὼ θὰ σὲ ἤθελα γι' ἀδερφή μου.

Η ΣΕΙΡΗΝΟΥΛΑ. — Ἦθελα νὰ σοῦ δινὰ τὰ χέρια μου, ἂν δὲν εἶτανε τόσο ἄγρια καὶ μελαψά.

ΣΥΛΒΙΑ. — Εἶναι καλότυχὰ τὰ χέρια σου ἀγγιζοῦνε τὰ φύλλα, τὰ λουλούδια, τὸν ἄμμο, τὸ νερό, τίς πέτρες, τὰ παιδιὰ, τὰ ζῶα, ὅλα τὰ θῶα πράγματα. Εἶσαι καλότυχη, Σειρηνούλα, ἐσὺ: ἡ ψυχὴ σου γεννιέται κάθε πρωτὶ. Πότε εἶναι μικρὴ σὰ μαργαριτάρι, πότε εἶναι μεγάλῃ σὰν τὴ θάλασσα. Δὲν ἔχεις τίποτα ἐσὺ καὶ τὰ ἔχεις ὅλα· δὲν ξέρεις τίποτα καὶ τὰ ξέρεις ὅλα....

Η ΣΕΙΡΗΝΟΥΛΑ, (γυρίζοντας ἄξαφνα καὶ κρόβοντας τὴν ὀμὴν). — Τέκονες τὸ κοπάδι τὰ πουλιὰ; Κύττα, κύττα πόσα χελιδόνια στὴ θάλασσα! Εἶναι παρὰ πᾶν ἀπὸ χίλια: ἓνα σύννεφο ζωντανό. Κύττα πὼς λάμπουνε! Τώρα φεύγουνε, πᾶνε σὲ μεγάλο ταξίδι, σὲ μιὰ χώρα μακρυνή· ὁ ἴσκιος

περπατεῖ ἀπάνου στὸ νερὸ μαζί τους· κάποιο φτερό πέφτει· θὰ βραδυᾷξῃ· θὰ πάντῃσουνε τὰ καίκια στάνοιχτὸ τὸ πέλαγο· θὰ δοῦνε τὰ φῶσια, θάκουσους νὰ τραγοῦδια τῶν ναυτῶν· οἱ ναῦτες θὰ τὰ κυτάνε ποὺ θὰ περνοῦνε· θὰ περάσουνε ξυστὰ στὰ παννιά· κάποιο θὰ σκοντάψῃ, θὰ πέσῃ κουρασμένο στὴν κουβέρτα. Ἐνα βράδυ, ἓνα σύννεφο κουρασμένο χελιδόνια θὰ πέσουνε ἀπάνου σὲ μιὰ βάρκα, σὰν κοπάδι ψαρόνια στὰ δίχτυα τῆς στεριάς, καὶ θὰ τὴ σκεπάσουν ὅλη. Οἱ ναῦτες δὲ θὰ τὰ πειράξουνε. Δὲ θὰ κουνηθοῦνε, γιὰ νὰ μὴν τὰ τρομάξουν· δὲ θὰ μιλήσουν, γιὰ νὰ τὰ φήσουνε νὰ κοιμηθοῦνε. Κ' ἐπειδὴ θῆναι ὡς καὶ στὸν τύπο τῆς ἄγκουρας καὶ στοῦ τιμονιῶ τὸ δοῖακι, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἡ βάρκα θὰ μενιζῇ στὴν τύχη μὲ τὸ φεγγάρι. Μὰ τὴν α γή....

Ἄ! Ποιὸς σὲ φωνάζει;

(Κόβει στὴ μέση τὸν νεῖρο, ἀκούγοντας μιὰ ξένη φωνὴ ἀνάμεσα σὲς ροδωδάφνες· κάνει νὰ φύγῃ).

— Γεῖά σου, γεῖά σου.

ΣΥΛΒΙΑ, (μὲ ἀγωνία). Εἶναι ἡ ἀδερφή μου. Μὴ φύγῃς, μὴν πᾶς ἄλλου, Σειρηνούλα. Μείν' ἐδῶ τρογύρω. Ἐρχεται ἡ Μπεάτα.

Η ΣΕΙΡΗΝΟΥΛΑ. — Γεῖά σου, γεῖά σου. Θὰ ξαναγυρίσω.

(Φεύγει πρὸς τὴ θάλασσα, χάνεται μέσα στὸ γαλάζιο καὶ στὸν ἥλιο).

(Στᾷλλο φύλλο τελώνει)

ΟΙ ΠΕΤΡΟΧΑΡΗΔΕΣ

(Γράμμα στὸν κ. Παντελὴ Χόρν).

Ἀθήνα 4 τοῦ Ἀλωνάρη 1908

Φίλε ποιητή,

Δὲν ξέρω ἂν παίρνω νὰ σοῦ γράψω κινημένος ἀπὸ κριτικὸ ἢ ἀπὸ κανένα, λυρικὸ μονάχα, ἐνθουσιασμό. Ξέρω πὼς δὲν εἶταν ἄρκετὸ χτέος τὴ νύχτα τὸ σφίξιμο τοῦ χεριοῦ μου· χρειάζοταν κ' ἓνα στεφάνι δάφνινο νὰ παραστήσῃ τὴν ἐντύπωσή μου σωστά.

Οἱ Πετροχάρηδες μοῦ δώσανε τὴ μεγάλη τραγικὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ πρῶτο τέκονμά της, σὰ μᾶς τοὺς διάβασες, ἐννοίωσα τί ἀξίζουν. Τώρα τοὺς εἶδα. Ἡ ἐντύπωσή μου καθαρώτερη, δυνατώτερη· συγκρατητὴ, σὰν τὴ πνοὴ τοῦ τραγικοῦ ποὺ φυσᾷ μέσα στὸ ἔργο σου ἀπὸ τὸν πρῶτο ὡς τὸ στερνὸ

τοῦ λόγου. Ἀπλὸ μαζί καὶ ζητητικὸ, χωρὶς κανένα φόρτωμα, μαζεμένο, λαϊκὸ μαζί καὶ ἀριστοκρατικὸ· ἔργο ρωμαϊκὸ, τραβᾷ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ρωμιοσύνης, σὰν ὅλα τὰ ἔργα ποὺ βαραίνουν, πρὸς τὴν παγκόσμια διανοητικὴ συμπολιτεία. Ἀκουμπᾷ στὴ ζωὴ, περνᾷ ἀπὸ τὸν νεῖρο, φεύγει πρὸς τὴν ιδέα. Τὴ μεγάλη σου τέχνη τὴν ὑπώπευτῃκα ἀπὸ κάποιες σκηνὲς τοῦ Ἀνεχτίμητου. Νομίζω πὼς παρουσιάζεται τώρα ἡ τέχνη τούτη στοὺς Πετροχάρηδες πιὸ ἰσόρροπα, πιὸ πλαστικά. Οἱ ἥρωές σου, καὶ ἄνθρωποι καὶ σύμβολα. Πιὸ ἀνθρώπινη, καὶ θαυμαστὴ μ' ὅλη τῆς τῆς γυναικείας ἀδυναμίας, ἡ μητέρα, ἡ Πετροχάραινα—ὁ ἄντρας της, σκαλισμένος σὲ μάρμαρο· τὸ παιδί, ὁ κλέφτης, ἀλλάζει· ἡ ψυχολογία του δὲν εἶν' εὐκολόπιαστη· τρεμποαίξει· ταραίζει· ἀπορεῖς. Μὰ στὸ τέλος βλέπεις πὼς εἶναι κ' ἐκεῖνος ἓνα ὄργανο γιὰ νὰ δουλέψῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ τὴν ἐκλαψά καὶ τὸν κλέφτη. Σὲ κυριεύει ὁ ἔλεος καὶ ὁ φόβος τῶν ἀρχαίων. Ἡ, σοῦ ἔρχεται νὰ σταυροκοπηθῇς. Σῶσον ἐλῆσον! Ὁρησκευτικὴ ἡ ὁμορφάδα τῶν Πετροχάρηδων. Ἡ Μοῦσα τῆς ἀγωνίας σάλευε τὰ φτερά της ἀπάνου ἀπὸ τὸ ἔργο σου. Ὅσο γιὰ τὴν ὑπερούσια Μάρω, τί φωτοχειμαρρὸ ἀπὸ ποίηση μυστηριώδη ποὺ ἐξακοντίζει μέσα στὴ μιὰ τὴ νύχτα τὴν ἀτέλειωτη, ποὺ ξετυλίγεται τὸ δράμα, μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς νύχτας! Καὶ κάποιες φράσεις, κάποια λόγια (ἐξαφνα ἡ λέξη κλεφτουριά, ἡ μοῖρα κτλ.) μὲ τί νόημα τίς γιομίζεις!

Ὅχι, ἐμένα, ἐμᾶς πρέπει νὰ συγχωροῦμε γιὰ τὰ πόχτημα. Νομίζω πὼς ταίριαζε μὲ τὰ λιγιστὰ τοῦτα ἄταχτα καὶ βιαστικὰ λόγια νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ μᾶς προξένησες. Πὼς νὰ μὴν πιστεῦω στὴ ζωὴ τῆς Τέχνης, στὴ νίκη τῆς γλώσσας ΜΑΣ, κάθε φορὰ ποὺ τέτοια ἔργα μᾶς προσφέρουνται, στὸ πείσμα τῶν λογιώτατων τῆς Βαβυλωνίας, τῶν ἀχρείων, τῶν στραβῶν, καὶ τῶν κάθε λογῆς κοντόφτων κὶ ἀναποφάσιστων!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΦΑΡΡΕΙΣ

Στὸν πολυτίμὸ μας συνιδεάτη
κ. Ph. Lebesgue.

— Θεορρεῖς πὼς δὲ μ' ἐκοίταξε
Ματιὰ ποιητικὴ;
Σιμά μου δὲν ἐγέλασε
Τὸ γέλι τοῦ γλυκοῦ;

Σὰ δέντρον ἐραγίστηκε, σὰν κυπαρίσσι πέφτει.
Ψηλὴ φωνοῦσαν ἐβγαλε σὰν παληκάρι ποῦ εἶταν.
— Ποῦ εἶσαι, καλέ μου ἀδερφέ, καὶ πολυλογασημένε;
Γύρουνε πίσω πάρε μου, κόψε μου τὸ κεφάλι.
Νὰ μὴν τὸ πάρ' ἡ παρὰ νὰ μὴν τ' Ὀϊνοσὸν Ἀράνης,
Καὶ μοῦ τὸ πάρ' ὅτ' ἂν Γιάννινα, τοῦ Ἀληπασῶ τοῦ
[σκύλου.

Μὲ τὴν ἴδια ἐννοία παράγγελεν ὁ Κλέφτης καὶ τὸ θάψιμό του καταπῶς τὸ λαχταροῦσε.

Τριάντα χρόνια Ἀρματωλός, κ' εἴκοσι χρόνια Κλέφτης!
Καὶ τώρα μοῦρθε θάνατος, καὶ θέλω νὰ πεθάνω.
Κάμετε τὸ κιβόρι μου πλατὺ, ψηλὸ νὰ γίνη.
Νὰ στέκω ὁρθὸς νὰ πολεμῶ, καὶ δίπλα νὰ γεμίζω.

Τὸ Τραγοῦδι αὐτό, ποὺ μονάχα μέρος τοῦ βάλλαμε ἐδῶ, ἀναγκάστηκε ὁ Ἱστορικὸς νὰ μᾶς πῇ πὼς τρέλλανε τὸν κόσμον σὰν πρωτοπαγγέλθηκε σὲ Παρισιάνικο θέατρο μέσα, γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὴ μεγάλη ἀξία του! Καὶ στὰ καλλιτεχνικά του καὶ σ' ὅλα του, ἀπὸ ξένες βοήθειες πρόσμενε ἀκόμα τὸ Ἔθνος!

Ὅσο κὶ ἂν εἶτανε ἡ ζωὴ τους τῶν Κλεφτῶν ἄγρια κὶ ἀπολίτιστη, σπάνια τοὺς ἐβλεπες σκληροὺς ἐκ' αἱμοδόρους. Σκοτώνανε, ἀρπάζανε, κουρσεύανε τὸν χτρώ. Ἀπὸ Ἀσιατικούς ὅμως βαρβαρισμούς κὶ ἀπὸ

βασανίσματα δὲν ἐννοίωθε ἡ ψυχὴ τους.

Ἀπολίτιστη κ' ἡ λατρεία τους, ὅμως σοβαρὴ καὶ βαθιά. Κεραικάτικο δὲν κατεβαίνανε νὰ προσκυνήσουνε. Τὸ πολὺ βάζανε κάποτες Κλεφτοπάππα καὶ τοὺς λειτουργοῦσε σὲ κανένα ρημοκκλήσι. Τὶς ἐπίσημες γιορτὲς τίς τελοῦσανε ψέλλοντας ἀτοὶ τοὺς ὅπως ὅπως μερικὰ Τροπάρια. Χέρι ὅμως νὰ βάλουνε σὲ ἱερὸ σκεῦος ἢ σ' ἀφιέρωμα, μὴτε νὰ τὸ συλλογιστοῦνε. Ὅσο γιὰ ἀλλαξοπιστία, αὐτὴ δὲ ποὺ καθὼς εἶδαμε ἀνοιξε βάραθρα καὶ βάραθρα μέσα σὲς χώρες, μὴτ' ἓνας τοὺς ποτὲς δὲν τὴν ἀσπάστηκε, πρὶν προτιμήσανε πάντα τὸ βασάνισμα καὶ τὸ θάνατο, κ' οἱ Ἀντροῦτσοι καὶ μύριοι ἄλλοι ποὺ ρωτηθήκανε ἂ θένη νὰ γλυτώσουνε τουρκεύοντας. Τὴν ἴδια τὴν ἀφυσίωση, τὸν ἴδιον «Ἱπποτισμό», ἔς τὸν ποῦμα, παρατηρεῖς καὶ στὴν ἀδερφωσύνη τους. Πολλὲς φορές μπορούσανε τὰ Παληκάκια νὰ φήσουνε τὸν ἄρχηγὸ καὶ νὰ σωθοῦνε. Πολλὲς φορές ἀπὸ δυὸ Κλεφτικὰ σώματα ποὺ πολεμοῦσανε Τούρκους, μπορούσε τὸνα νὰ ξεφύγῃ. Ὅχι ὅμως. Ἐμνησκε, κ' ἡ γλύτωνα, ἡ χαλνιότανε μαζί μὲ τᾷλλο.

Τέτοια εἶτανε ἡ Κλεφτικὴ ἡ ψυχὴ. Τέτοια ἡ δύναμη ποὺ φυλάχτηκε μέσα στὸ Ἔθνος, ὅστερ' ἀπ' ὅλα τὰ βασάνια κὶ ἀπ' ὅλες τίς ἀμαρτίες. Τέτοιο

τὸ ὕλικὸ ποῦ σκάρωσε κ' ἔφερε σὲ κάποιο τέλος τὸν Ἱερό τὸν Ἀγῶνα. Ζήτησε κὶ ὁ λεγόμενος ὁ «Λόγιος Ἑλληνισμός» κατὶ νὰ κάμῃ. Ἐκάμε κατὶ καὶ πιάστερ ἀπὸ κατὶ, μὲ τὸ νὰ βγῇ κὶ δύστυχος νὰ σμιλῇ κὶ αὐτὸς στὸν ἀγῶνα. Θυσιάστηκε ἄδικα καὶ παρακάικρα στὸ Δραγατσάνι. Ζήτημα δὲν εἶναι πὼς ἂν ἐπαιρνε μαθήματα στὰ Κλεφτικὰ τὰ Πανεπιστήμια, θὰ μεγαλουργοῦσε κὶ αὐτός.

§ 19

Τὰ ἱστορικὰ τῶν Τραγουδιῶν.

Δὲ θὰ σταματήσουμε γιὰ νὰ κούσουμε καὶ τοῦ Φωριέλου τίς κρίσεις, τίς ἀληθινὰς καὶ τίς φιλοσοφικὰς, — ἐκεῖνες δὲ ποὺ ἐκάμαν τότες τοὺς δικούς μας καὶ τρέφανε τὰ μάτια τους κ' εἶδανε καὶ νοιώσανε τὸ εἰ θεσχυρὸ φυλάγανε μέσα καὶ μέσα στὰ σπλάχνα τους. Εἶδος τέτοια ἀνάλυση ἔγινε ποῦ ἔγινε παρὰ πᾶν. Ἀπλότερα ἴσως, μὰ τοῦλάχιστο ἀπὸ δικὴ μας ψυχολογία, κὶ ὄχι ἐπειδὴ ἔτσι τὰ βλέπουνε οἱ ἄλλοι. Μερικὰ ὡς τόσο ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ τῶν τραγουδιῶν ταίριαζει νὰ εἰπωθοῦνε ἐδῶ, μιὰ καὶ μιλοῦμε γιὰ τὴν Κλεφτικὴν τὴν ζωὴ.